

Almanya'da Bastırılan İnönü Resimleri

Inonu Photos Printed in Germany

*Fahri Sakal**

Özet

Devlet başkanlarının ve parti liderlerinin resimleri siyasi tanıtım ve propaganda için önemli araçlardır. Politikacıların bu araçlardan yararlandığı bilinmektedir. Türkiye'de de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Resim ve heykellerini her yere koymayı düşünmüştür. Yüksek kalitede baskı istendiği için bu resimler Almanya'da basılmıştır. Hitler rejimi ile iyi ilişkilerin olduğu bir dönemdir. Baskı işinin bir Alman firmasına verilmesi manidar sayılmalıdır. Resimler İbrahim Çallı ve Feyhaman Duran'ın yaptığı tablolardan çoğaltılmıştır. Üç parti halinde teslim edilen resimler için 55 660 Reich Mark ödeme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: *İsmet İnönü, Resim ve heykel, Almanya, Nazi Almanyası, Faşizm, Propaganda*

Abstract

Photos of the heads of state and political leaders are important tools for publicity and propaganda. It is known that politicians benefit from these tools. İsmet İnönü, who had been the president of the Republic of Turkey, had thought to put his pictures and statues everywhere. For a high-quality the photos had been printed in Germany. During this period Turkey had good relations with Hitler's regime. It is meaningful that the print job had given to a German company. These pictures were reproduced from İbrahim Çallı and Feyhaman Duran's paintings. Pictures were delivered in three-party and 55 660 Reich Mark was paid to that Germany.

Keywords: *İsmet İnönü, painting and sculpture, Germany, Nazi Germany, Fascism, Propaganda*

Giriş

Kamuoyunun gücü, son iki yüz yılda kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması ile birlikte inanılmaz ölçüde artmıştır. Bunu fark eden demokratik veya totaliter bütün rejimlerin bu güçten yararlanmak isteyecekleri tabiidir. Propaganda, halkla ilişkiler, tanıtım ve başka adlar altında yapılan bu tür faaliyetler güç sahiplerince bazen öyle ciddiye alınmıştır ki, halkın

* Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Samsun.

vergilerinin halkın ihtiyaçları yerine, halkın beyinlerinin yıkanmasına harcandığı pek sıkça görülen bir vakıa olmuştur. Tabii olarak rejim ne kadar anti demokrat ise, o kadar fazla beyin yıkamaya başvurulur. Diğer bir ifade ile makul ve mantıklı bir propaganda ve tanıtım bir rejim için gerekli, ancak rejimin baskıcı mahiyeti arttıkça makul propaganda etkinlikleri beyin yıkamaya dönüşme eğilimi göstermektedir.¹ Otoriter ve totaliter rejimlerden farklı amaçları olsa da demokrasiler de politikayı propaganda üzerine bina etmek durumundadırlar. Çünkü siyaset toplumu etkileme ve yönlendirme yoluyla başarı sağlayan bir meslektir. Siyasiler ve devlet adamları halk indinde temiz bir imaja ve itibara sahip olmalı; bunun için de tanıtım ve propagandaya önem vermelidirler. Türk siyasi hayatının en uzun süreli ve etkili simalarından biri olan İsmet İnönü de bu konuda gerektiği kadar propaganda ve tanıtım araçlarından yararlanmaya çalışmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in ilanı ile yeni rejim ve kurucularının halk tarafından benimsenme ve sevmeye ciddi ölçüde ihtiyaçları olduğu bilinmekteydi. Bundan dolayı basın-yayın, radyo, resim-heykel, okullar, ders araçları, tiyatro, diğer sahne sanatları, sinema, dernekler, din adamları, siyasi hatipler ve sair kamuoyu oluşturmada etkili kişi ve kurumlara her fırsatta başvurmuşlardır.²

Özellikle bin yılı aşkın mazilerinin verdiği bir ağırlıkla halk üzerinde etkisi olan Türk Saltanat ve İslam Hilafet kurumlarının kaldırılmasının, İslami ve diğer toplumsal kurumlar üzerinde yapılan inkılâpların halk tarafından tam olarak kabul edilip edilemeyeceği endişesi yeni rejimin banilerini düşündürüyordu. Böyle bir ortamda Cumhuriyetçilerin gerçekten etkili bir tanıtıma ihtiyacı olacağı açıktır. Bu tanıtımı özellikle halkın sevip itibar ettiği kişi ve kurumlara yaptırmaları işlerini kolaylaştıracaktı. Nitekim öyle yaptırdıklarını görüyoruz.³

Cumhuriyetin kurucuları Batı siyaset tarzlarının, özellikle de Fransız İhtilali'nin pozitivist, biyolojik materyalist, elitist, militarist eğilimleriyle temayüz eden birer takipçisi idiler. Bu akım ta baştan beri propagandada gayet mahir idi. Ayrıca militan ve militarist hareketlerle de desteklenen siyasi adımlarında da başarıya ulaştılar. Özellikle kaldırdıkları geleneksel ve İslami rejimin hoş bakmadığı resim ve heykel gibi sanat tarzları yolu ile tanıtıma özellikle önem vermeleri gerekiyordu. Zaten portre tarzı resim Osmanlılarda Sultan II. Mahmud'dan beri kabul edildiğinden hükümdarların resimleri devlet kurumlarında asılmaya başlanmıştır.⁴ Diğer devlet adamlarının, sanatçıların, diplomatların, askerlerin vs. resimleri de hakeza yaygın olarak yapılmış ve ilgili yerlerde sergilenmiştir. Şeker Ahmet Paşa ve Osman Hamdi Bey gibi büyük ressamlar da Osmanlı döneminde yetişmiş, aşağıdaki satırlarda görüleceği gibi genç ressamları desteklemişler, hatta yetişmeleri için Avrupa'ya göndermişlerdir. Cumhuriyetle birlikte Atatürk'ün resim ve heykelleri bu amaca hizmet için bütün yurda yayılmaya başlamıştır. Ancak on yıllık bir ölüm kalım mücadelesi sonunda

¹ Bkz. J.A.C. Brown, **Beyin Yıkama ve İkna Metotları**, Boğaziçi Yay., İst., 1973; Ayrıca iktidar ve hakimiyetlerin propaganda ve kamuoyu desteği ile mümkün olduğunu gösteren güzel bir çalışma Adolf A. Berle, **İktidar**, Tur Yay., İst., 1979. Totaliter rejimlerin propagandaya verdiği önemi gösteren en belirgin örnek Hitler rejiminin propaganda için özel bir bakanlık kurmuş olmasıdır. Bilindiği gibi Goebbels, Halkın Aydınlatılması ve Propaganda Bakanı idi.

² Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu alandaki çalışmalar için bkz. Fahri Sakal, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Propaganda ve Tanıtım Çalışmaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi C. XIX**, Mart 2003, S. 55, s. 83-104.

³ Bu dönemde Atatürk'ün Nutuk'u bile bu "itibarlı" kuruluş arayışından dolayı müftülükler aracılığı ile halka taksitler halinde satılmıştır. Bkz. Sakal, agm, s.90.

⁴ II. Mahmud'un bu geleneği başlatması ile ilgili iğneleyici bir değerlendirme için bkz. Tuncer Baykara, **Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar**, Akademi Kitabevi, İzmir 1992, s. 51-59.

imparatorluğunu ve halkının milyonlarcasını kaybederek çıkan Türkiye’de ne devlet ne de halk “karın doyurmayan” bu türlü işlere bütçelerinden yeterli para ayıramıyorlardı. Nitekim –bu sebepten olmalı- Cumhuriyet’in ilk yıllarında “reisicumhurun heykellerini” yaptırıp dikirmek için yeterli miktarda para bulunamadığından “illerden toplanan paralar” ile bu işi yapmışlardı. Halktan vergilerin dışında bu iş için de para istenmişti. Belgeden anlaşıldığına göre halk istenen bu miktarları ancak taksitler halinde ödeyebilmiştir.⁵

Gerek heykel ve anıtlar, gerek portre ve diğer resim tarzı eserler yoluyla tanıtım her rejim gibi Cumhuriyet’in de başvurduğu bir yöntem olmuştur. Sadece devlet başkanı resmi değil, yeni rejimce makbul olan değerlerin resimleri her fırsatta insanların gözü önünde tutulmaya çalışılmıştır. Mesela Atatürk’ün resim ve heykelleri kamu kurumları ve dairelerde bulunduğu gibi paraların ve pulların üzerine de konulmuştu. Dahası yeni rejimin “ulus devlet” anlayışını pekiştirebilmek için “Türklüğün Sembolü Bozkurt” ve bunun gibi semboller hem paralar üzerinde hem de posta pulları ve mantığına uygun görülen diğer mekânlarda yerini almaya bu dönemde başlamıştı.

Bilindiği üzere II. Mahmut’tan itibaren devlet başkanlarının resimlerinin kurumlara asılması uygulaması başlamıştı. Kurucu önder olarak Atatürk’ün resimlerinin asılması da bu çerçevede gerçekleşmiştir. İsmet İnönü’ye sıra gelince, o da resimlerini kurumlara astırmak istemiş olmalıydı. Ancak resimlerin Türkiye yerine Almanya’da bastırılmış olması dikkati çekmektedir. Özellikle fotoğraf yerine ressamla poz verip, sanat özelliği olan resimleri tercih etmesi ve bunları yurt dışında bastırması kaliteye önem verdiğini göstermektedir. İsmet İnönü’nün resim sanatını çok sevdiğini ve fırsat buldukça müzeleri, galerileri ve Halkevlerinin resim çalışmalarını ziyaret ettiğini biliyoruz. Hatta bu ziyaretlerde incelediği tabloların hangi akıma mensup olduğunu da anlamaya çalıştığını kaynaklar ifade etmişlerdir.⁶ Bu bilgileri dikkate alınca elimizdeki bilgileri bir makale boyutunda kamuoyu ile paylaşmayı uygun bulduk.

1-İnönü’nün Resimleri

Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de bu imaj oluşturma çabasına girmiştir. Henüz Atatürk hayatta iken onun resmi “İkinci Adam” sıfatı ile belli yerlere konulmaya başlanmıştı. Atatürk kendisini 25 Ekim 1937 de başbakanlıktan alıp yerine Celal Bayar’ı getirince, Bayar bir jest yaparak 18 Aralık 1937 tarihinde ilgili kurumlara bir yazı ile talimat vermiş ve İnönü resimlerinin indirilmemesini istemişti.⁷ Ancak İnönü Cumhurbaşkanı olunca farklı bir yol tutmuş, zamanın başbakanı Celal Bayar’ın ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ın⁸ desteği ile Cumhurbaşkanlığına seçildiği halde “Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef” sıfatını almıştır. Atatürk’ün ekibinden sayılan bazı kişileri çevresinden uzaklaştırdığı, Atatürk zamanında uzaklaştırılmış olanları çevresine toplayarak döneminin

⁵ BCA, 030.18.1.2/20.39.14

⁶ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&VersionID=93069&Date=14.11.2011&ArticleID=1069402>

⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940 C.I**, YKY, İst. 2002, s. 292.

⁸ Atatürk’ün kendisinden sonra cumhurbaşkanı olacak ilk isim olarak Fevzi Çakmak’ı gösterdiğini en yakınında bulunan kişinin notlarından biliyoruz. Bkz. Hasan Rıza Soyak, **Atatürk’ten Hatıralar**, YKY Yay. İst. 2008, s. 717.

kadrolarını oluşturma yolunda ilk adımını attığı bilinmektedir.⁹ O dönemde bu tavırlar “Devr-i İsmet”¹⁰ olarak adlandırılmıştır. Bu yeni dönemde paralara kadar her yerden Atatürk’ün ve Bozkurt gibi o devrin timsallerinin resim ve çizimlerini çıkartıp yerine kendi resim ve heykellerini koydurtmuştur. İsmet İnönü’ye bu konuda çok ciddi eleştiriler yapılmaktadır: Cumhurbaşkanlığı köşkünün bahçesindeki Atatürk büstünü oradan kaldırtıp köşkün bodrumuna attığı, Anıtkabir’i uzun cumhurbaşkanlığı döneminde bir türlü bitirip Ata’nın naşını ebedi istirahatgâhına naklettirmediği, Atatürk’ün İstanbul’daki cenazesine katılmadığı,¹¹ Atatürk’ün heykellerini kaldırtıp yerlerine kendi heykellerini dikirmek istediği¹² vs. görüşler vardır.

Biz bu konuda İnönü’yü suçlayıcı veya savunucu tavra girmeden devlet başkanı resimlerinin kitleleri etkileme, iletişim ve halkın “uluslaştırılması” gibi konularda nasıl kullanıldığına dair bilgileri tartışmaya açmak istiyoruz. İnönü resimlerinin bu istikamette nasıl bastırıldığını ve nasıl kullanıldığını göstereceğiz. Gerçekten resimler yoluyla tanıtmaya ihtiyaç olduğunu ve bu işin gerekliliğini gösteren bilgilere sahibiz: O dönemde halkın içinde ve partide bazılarının İnönü resimlerini “padişahımızın resmi” sandığını ve bu nedenle güzel resimlere ihtiyaç duyulduğunu, güzel resimlerin de Türkiye’de basılamayacağından hareketle Almanya’da İnönü portreleri bastırıldığını görüyoruz.

Türkiye’de cumhuriyet rejimi büyük bir propaganda ile halka padişahlığın “kötü”, cumhuriyetin “iyi” olduğunu anlata gelmiştir. Ancak buna rağmen Cumhuriyet’in ilerleyen yıllarında bile halkın bu meselelere bigâne kaldığı sıkça müşahede edilmiştir. Bununla ilgili örneklerden birini CHP Teftiş Raporlarından birinde görüyoruz. Partinin Balıkesir Mebusu ve Erzincan Müfettişi Muzaffer Akpınar 1941 de Erzincan Tercan’da teftiş esnasında parti ocağına törenlerle “Milli Şef’in fotoğrafını” astıktan sonra orada bulunan bir partili vatandaşa

⁹ 31 Aralık 1938 tarihinde yapılan ara seçimlerde Kazım Karabekir, Fethi Okyar ve Hüseyin Cahit Yalçın milletvekili seçilmiştir. Atatürk zamanında yıldızı söndürülen ve İnönü’ce parlatılanlardan biri de Trabzon Milletvekili Faik A. Barutçu idi. Nitekim Barutçu anılarında yer yer Atatürk’ü eleştirmiştir. Bkz. **Siyasi Hatıralar c.I-III**, 21 Yüzyıl Yay. İst. 2001. Bu konuda bkz Asuman Demircioğlu, “Faik Ahmed Bey ve Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş”, **A.Ü. Türkiyat araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 23 Erzurum 2004, s. 297-299. Aynı şekilde Zeki Velidi Togan gibi şahsiyetler de İnönü cumhurbaşkanı olunca yurt dışından ve yurt içinden, neredeseler gelip sistem içinde yerlerini almışlardı. Tabii bu açıdan İnönü’yü tarih ve bizler tebrik etmeliyiz. Milli Mücadele’nin muzaffer komutanları, dönemin değerli politikacıları ve dünya çapında bir tarihçi olan Togan –bir şarklı politika sonucu- ülkeden kaçmak zorunda kalmışlardı. Onlar ne rejime ne de Atatürk’e muhalifti. Yaptıkları eleştiriler, Türkiye’nin çağdaş bir ülke olması ve demokratlaşması için gerekli fikirlerle yüklüydü. İnönü’nün kendi konumunu güçlendirmek için dense bile kazandığı ve sisteme kazandırdığı diğer isimlerden bazıları: Rauf Orbay, Cafer Tayyar Eğilmez, Ali İhsan Sabis, eski sadrazamlardan Salih Paşa, Adnan ve Halide Edip Adıvar gibi kişiler. Bkz. **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940 C.I**, s 322. Diğer yandan Atatürk’ün has adamları olan Salih Bozok, Kılıç Ali, Tevfik Rüştü Aras, Ruşen Eşref Ünaydın gibi kişiler de milletvekili dahi seçilemediler. Adeta Atatürk sayesinde var olan birçok CHPli politikacı ve aydın ile Afet İnan ve Sabiha Gökçen gibi “manevi kızlar” İnönü’nün bu tavrına hiç temas etmeden ömürlerini tamamladılar.

¹⁰ Bilindiği gibi bu ifade Osmanlı Türkçesi’nde hem “İsmet’in devri”, hem de “temizlik devri” anlamına gelmektedir. İnönü kendi devrini ve kendi kadrolarını kurmaya Atatürk’ün kadrolarını “temizlemeye” başlamıştır.

¹¹ Bu konuda birçok görüşü derleyen, ancak bilimsel usuller pek gözetilmeden yazılmış olduğu anlaşılan bir toplama kitap: Süleyman Yeşilyurt, **Atatürk İnönü Kavgası**, Yeryüzü yayınevi 3. bs. Ankara 2001.

¹² İnönü’nün meydanlara kendi heykellerini dikirmek istediği ve bunun için Hasan Ali Yücel’in aydınlar arasında bir yoklama yaparak nasıl karşılanacağını kestirmeye çalıştığı anlatılır. Bu toplantıların birinde bulunmuş olan Necip Fazıl Kısakürek şair arkadaşı ve Milli Eğitim Bakanı olan Yücel’e bu konuda iğneleyici bir teklif yapmış: “Bu heykel işini şöyle yapsak: Avrupa’ya, ayakta, at sırtında, şu veya bu biçimde şanlı gövdeler ismarlasak; boyun yerlerini de burgulu yapıp, ölen ölünce kafasını çıkarsak ve yenisinin başını oraya burgulayıversek; nasıl olur?” N. Fazıl’ın bu alaycı teklifinden sonra her yere İnönü heykellerinin yapılmasından vazgeçildiği anlaşılıyor. Bkz. Vecdi Bürün-Ahmet Güner, **Sosyalizm İhaneti**, Sırdaş Yay. İst. 1976, s.160-161.

“bu kimin fotoğrafıdır” diye sorunca aldığı cevap “padişahımızın” olmuş ve Akpınar bundan dolayı “içim sızladı” diye şikâyet etmiştir! Aynı teftiş sırasında Kemah’ın Kemerik nahiyesinde yine İnönü resmi törenlerle asılır, konuşmalar ve nutuklar irad edilir; Akpınar “büyükleri sevmek bir namus ve milli borcumuzdur” şeklindeki edebi(!) cümlelerle Milli Şefini sevmesini halka telkin eder. Sonunda “bu fotoğraf sakın tozlanmasın, daima temiz tutun” diye tembihler yağdırır. Orada bulunan bir partili buna mukabil “biz onun üzerine bir bez örteriz de, görmek istediğimiz zaman açarız” demiştir. Akpınar bu tavrı, “eski padişahlardan” kalma bir zihniyet sayıyor; köylünün “büyüklerini daima mahrem zannettiği ve belki de eski padişahlar gibi millete görünmez telakki ettiği için üzerini örtmeği ubudiyet ve iltifat zannediyor” şeklinde yorumlayarak padişahların rejimi ile yeni rejimin mukayesesini yapıyor veya yaptığını sanıyordu. Müfettişin şu değerlendirmesi de ilave olarak kaydedilmelidir: “Bugün bölgede her nahije merkezinde Milli Şef’in fotoğrafı ile süslenmiş CHP levhası ile Türk¹³ ve parti bayrağına sahip bir parti odası olduğu gibi, parti ve onu kuranlarla bugünkü kudretli Türk hükümeti ve siyaseti hakkında malumat sahibi birçok vatandaş vardır.”¹⁴ Oradaki vatandaşın yaklaşımını padişahlığın kusuruna bağlamak ne kadar yerinde bir fikirdir? Ayrıca o vatandaşlar İnönü resimlerini mahrem saydığı için mi örtmek istemişlerdir? Tozlanmasın diye örtmek istediğini vatandaş açıkça söylemiştir, bu kadar ucuz rejim propagandası ile karşı karşıya olduğumuz bellidir. II. Mahmud’dan beri hiçbir padişahın “ubudiyet” kültürü uğruna resimlerini örttürmediklerini biliyoruz. Bu kadar ucuz ve yersiz tezlerle cumhuriyet propagandası yapılmasını anlamak epeyce zor olmaktadır. Konumuz olmadığı için bunu tartışmadan geçiyoruz. Ancak Parti müfettişi Muzaffer Akpınar’ın içini sızlatan durum gerçekten sosyal ve siyasal bir vakiadır. Zira saltanat kaldırılalı 20 yıla yakın bir zaman geçmiş ve bu inkılâbı yapan partinin mensubu bir vatandaş bile hala partisinin liderini “padişah” sanıyor, daha manidar noktası şudur ki, belki de liderini “padişah” bildiği için seviyor! Henüz Tek Parti milletvekilleri ve şefleri bundan da gafildir.

İşte bu durumda kamuoyu oluşturma ve tanıtımın ne kadar hayati olduğunu tartışmaya gerek yoktur. Düşünülmesi gereken bu işin ne kadar doğru yapıp yapılmadığıdır. Partili müfettişlerin bu kabil teftiş raporlarından elde edilen bu bilgiler partide ciddi infialler uyandırmış olmalı ki, bundan sonra “Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü” resimleri bastırılıp ülkedeki bütün kurumlara dağıtılmaya başlanmıştır. Bu haber duyulunca birçok sivil ve askerî kurumlar “Yüce Milli Şefimiz Cumhurbaşkanı İsmet İnönü” resimlerini parti genel sekreterliğinden ücreti mukabili istemişlerdir.¹⁵ Bu resimleri isteyen kurumlar arasında her düzeyden askerî birlikler, kooperatifler, kamu kurumları, özel şirketler, belediyeler ve bizzat parti teşkilatı bulunmaktadır. Hepsi de poster ve resimlerin parasını banka havalesiyle önceden gönderiyorlar, gereken meblağ eksiksiz olarak Parti hesabına yatırılınca Genel Sekreterlik posta ile resimleri isteklilerin adreslerine göndermektedir. Bunlardan biri CHP Aydın İl Başkanlığı’dır. İl İdare Kurulu Başkanı Ethem Menderes tarafından 7 Aralık 1943 tarihinde yapılan talebe göre bedeli 3 lira olan resimler 39x53 cm ebatlı, kumlu baskılı ve çerçevelidir. Bedeli 160 kuruş olanlar 50x70 cm ebadındadır, bunlar orta boy diye belirtilmişlerdir. Küçük, orta ve büyük boy olarak üç ebatla bastırılan resimlerin maalesef büyük boylarının ebadı yazılmamıştır. Ethem Menderes’in resim talep eden yazısında “partimizin değişmez Genel Başkanı Milli Şefimiz İsmet İnönü’nün parti vilayet ve kaza idare heyetlerimizle Halkevlerimize armağan buyurdıkları portrelerinden ocak idare heyetlerimiz için de fazla miktarda ihtiyacımız vardır” denmesindeki “armağan buyurdıkları” ifadesinin ücretsiz anlamı

¹³ Belgede “türk” şeklinde küçük harflerle yazılmış, biz büyük “T” ye dönüştürdük (yazar).

¹⁴ BCA, **CHP K**, 490.01/273.1092.1

¹⁵ BCA, **CHP K**, 490.01/231.910.1

çıkarılsa da dosya muhteviyatından ücretli bir “armağan buyurma” olduğu anlaşılmaktadır. Ancak CHP Aydın İl İdaresine yazılan bir yazıda valiliğe yeterli resim gönderildiği ve oradan temin edilebileceği ifadesi görülmektedir. Anlaşıldığına göre Valilik elinde resim kalmamış ve Parti İl İdaresi genel merkezden talep etmek durumunda kalmıştır. Genel Merkez’in yazısında küçük ve orta boy resimlerin mevcut olduğu, bedeli ödenirse resimlerin gönderileceği belirtilmiştir.¹⁶

Bunun gibi diğer kurumlar da İnönü Portresi istemişlerdir. Askeri kurumlar, Ankara Temyiz mahkemesi, CHP Teşkilatları, Halkevleri, Türkiye Ziraat Kurumu, Sümerbank (2 Atatürk 2 İnönü resmi), (bire Atatürk ve İnönü resmi), muhtelif illerin ticaret ve sanayi odaları, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara Fen Fakültesi, Bankalar, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Fiskobirlik Merkezi (Giresun), Harp Akademileri Komutanlığı, Muhtelif Bakanlıklar... Yukarıda belirtildiği üzere bazı kurumlar Atatürk resmi de istemiş olmalarına rağmen isteklerinin karşılanıp karşılanmadığı belirtilmemiştir.

2-Almanya’da Bastırılan Resimler

Bu resimlerin basılıp çerçevenmesine gelince, ülke içinde bu işin yapıldığını söylemek zor olmasa gerek. Ancak, belki saygınlık için, bu resimlerin çok özel tekniklerle ve yüksek kalitede yurt içinde basılamayacağını düşünebiliriz. Nitekim bunun için olmalı ki, resimler Almanya’da bastırılmışlardır. Bu baskı işinin ayrıntısını Cumhuriyet Arşivinde bulunan kalın bir dosyadan anlıyoruz. Dosya muhteviyatındaki belgelerde baskıyı yapacak müessese ile görüşmeler, şartnamesinin alınması, pazarlıklar, ödeme şekli, yurda nasıl ve kimler tarafından getirileceği vs konulardaki yazışmalar mevcuttur. Aynı konuda Berlin Büyükelçiliği ve Frankfurt Ticaret Odası ile de yazışmalar vardır. Ancak dosyada baskı işinin neden bir Alman firmasına verildiğinin belgesi yoktur. Hatta ilk görüşme ve yazışmaların da dosyadan çıkarılmış veya hiç dosyalanmamış olduğu görülmektedir. Neden Almanya’nın ve bir Alman firmasının seçildiğini tartışmadan geçemiyoruz. Gerçi 1939 Ağustos ayında bu işe girildiğinde henüz II. Dünya Harbi başlamamıştı; dolayısıyla Almanya’ya karşı bir iktisadi abluka söz konusu değildi. Ancak dünyanın Hitler’in yandaşları ve karşıtları şeklinde iki kutba ayrıldığı bir dönemde böyle sembolik bir işin Almanya’ya verilmesinin manidar olduğu da düşünülebilir.¹⁷

Alman firma **Kunstverlag Trowitzsch und Sohn** Frankfurt/Oder’de faaliyet göstermektedir. Elimizdeki dosyada bu firmanın nasıl seçildiği ve ihale süreci, pazarlık veya başka bir usul mü kullanıldığına dair bir bilgi olmadığını belirtmiştik. Ancak şirketle ilk mukavelenin 25. 8. 1939 tarihinde imzalandığı, 30 000 adet üç boy resim karşılığında 55 660 Reich Mark ödeneceği, resimlerin de ödemelerin de üç taksit halinde yapılacağı belirtilmektedir.¹⁸ Dosya muhteviyatından anlaşıldığına göre şirket küçük, orta ve büyük

¹⁶ Aynı dosya, s. 10-12

¹⁷ Türkiye’nin Almanya ile ilişkileri Hitler döneminde iyi idi denebilir. Mesela 1933-39 arasında Türkiye’nin ABD ve Almanya dışında diğer ülkelerden ithalatı gerilemiş, bu ikisinden yapılan ithalat artmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin toplam ihracatı, ithalatı vs. diğer göstergeler hep Almanya lehine diğer ülkelerin aleyhine gelişmeler göstermiştir. Bkz. Cemil Koçak, **Türk Alman İlişkileri(1923-1939)**, TTK Basımevi Ankara 1991, s.240-145.

¹⁸ BCA, **CHP K.** 490. 01/ 1230.908.1, s.112-113.

olmak üzere üç farklı boyda resmi her defada 7 500 adet olmak üzere, dört defada teslim etmeyi teklif etmiştir.¹⁹ Ancak bu teklif kabul edilmemiş ve teslimlerin 10 000 adetlik üçer parti halinde yapılmasında anlaşmaya varılmıştır. Buna göre Çallı reproduksiyonları 1. boy büyüklükte olanlar bin adet, 2. ve 3. boydakiler ikişer bin adet olmak üzere, Feyhaman'ınkiler ise 2. ve 3. boylarda iki bin beş yüzer adet olmak üzere anlaşmıştır(Bkz.Ek.1)²⁰. İkinci parti resimlerde ise Feyhaman'ın 500 adetlik büyük boy tablosu vardır(Ek:2)²¹. Diğerleri ekteki rakamlarda görüldüğü gibidir.

Kunstverlag ile CHP Genel Sekreterliği arasında bu konuda yazışmalara ilave olarak T.C. Berlin Büyükelçiliği de bu işte önemli rol oynamıştır. Özellikle parti ile şirket arasında menşe şahadetnamesi, kefaletname ve teminat mektubu alınma ve verilme aşamalarında söz konusu olan bürokratik yazışmalarda bazen anlaşmazlıklar olmuştur.²² Bu durumlarda Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede bizzat araya girerek tarafların, özellikle CHP yöneticilerinin uluslararası yazışma kültürü eksikliğinden kaynaklanan bilgi azlığını telafi etmiştir.²³ Bazen de bizzat şirketin gereken açıklamaları doğrudan Parti'ye yazmış olduğunu görüyoruz. Mesela 15 Mart 1940 tarihli Halil Türkmen imzalı bir yazıda CHP'nin daha fazla ödeme yapması gerektiği bizzat parti tarafından yazılmıştır. Bu yazıda “*Üçüncü parti resimler için 14 871 Rayişmark²⁴ göndermemizi istiyorsunuz, hâlbuki bizim hesabımıza göre resim parası olarak 18 552 ve birinci parti resimlerin nakliye parası olarak da 223 Rayişmark ki, ceman 18 775 göndermemiz lazım gelmektedir. Sizin bu hesaptan 3 904 Rayişmark eksik istemenizin sebebini anlayamadık*” (Ek:3) diye sorularak açıklama istenmiştir.²⁵ Bu soruya cevaben Kunstverlag şirketi gereken açıklamayı yapmıştır. Şirketin açıklamasında istenen meblağ içinde nakliye ve sigorta bedellerinin bulunmadığı, sadece üçüncü parti resimlerin parası olduğu, diğer ödemelerin şirketi ilgilendirmediği yazılmıştır.²⁶

Resimlerin ve ödemelerin üç taksit halinde yapılacağı anlaşmasına taraflar tam olarak uymuşlardır. Parti ödemelerin yapılması için içerde ilgili kurumlarla ve Berlin Büyükelçiliği ile yazışmıştır. Mesela Parti'den Maliye Vekâleti Kambiyo Müdürlüğü'ne yazılan yazılarda “*Sayın Milli Şefimize ait resimlerin üçüncü taksiti olarak aşağıda yazılı Almanya'da Frankfurt'taki müesseseye 18 554 RM gönderilecektir. İcap eden serbest döviz vesikasının verilmesi*” rica ediliyor.²⁷ Üç parti resim sırasıyla 12,13 ve 13 sandık halinde²⁸ sevk edilmiş ve Gümrük muamelelerinin Ankara'da yapılması istenmiştir.²⁹ Resimlerin İstanbul'a kadar tren (Bahn ve Chemin de fer) ile geldiği ve nakliye işinin Galata Voyvoda Cad. Minerva Han'da bulunan yine alman C.A. Müller ve Şürekası Nakliyat şirketince yapıldığı görülmektedir.³⁰

Resimlerin sanat yönü ile ilgili belgelerdeki bilgiler epeyce sınırlıdır. Maalesef bu portrelerin birer fotoğraf nüshası dosyaya konmamıştır. Üstelik Çallı'nın orijinal portresinin 70

¹⁹ Aynı dosya, s.166-167

²⁰ Aynı dosya, s. 130

²¹ Aynı dosya, s. 168

²² Aynı dosya, s. 105-106; 123-124.

²³ Aynı dosya, s. 102-103

²⁴ Asıl metinde Rayişmark olarak yazılmıştır.

²⁵ Aynı dosya, s. 154

²⁶ Aynı dosya, s. 152

²⁷ Aynı dosya, s.159-160

²⁸ Aynı dosya, s. 119, 132

²⁹ Aynı dosya, s. 138-146

³⁰ Aynı dosya, s. 161-163

yıldır kayıp olduğu ve gaybubetin bilinmediği geçenlerde tesadüfen anlaşılmıştır.³¹ Değerlerin böyle korunmadan tesadüfen elde tutulabilmesi de herhalde bir Türkiye kılması sayılmalıdır(Bkz. Ek.4).

Bahsedilen üç farklı boydaki portrelerin bazıları “kumlu” tabir edilen tarzda, bazıları normal renkli olarak basılmışlardır. Resimlerin İbrahim Çallı³² ve Feyhaman Duran³³ tarafından yapılan İnönü portrelerinden çoğaltıldıkları görülmektedir.³⁴

Menşe şahadetnamesinde 1. parti teslimin sandık adedi 12, gideceği adres, CHP 110/121 Ankara olarak yazılıdır. Gayri safi sıklet 1291 safi sıklet 1042, nakil vasıtası demiryolu, muhteviyat renkli sanat matbuaları, fob kıymeti 14 564 RM bilgileri vardır. En altta ise “mezkûr malların Alman menşeli olduğunu tasdik ederiz. Frankfurt/Oder Ticaret ve Sanayi Odası, Berlin 13. 2. 1940 bilgileri görülmektedir.³⁵

Sonuç

Tarih boyunca bütün devletler ve hanedanlar bağımsızlık ve hâkimiyetlerini gösterebilmek için birçok sembol kullanmışlardır. Para bastırmak ve paraların üzerine ya resim ya tuğra veya iktidarı temsil eden bir sembol kazımak bunlardan birincisidir. Modern çağlara doğru resim önce ressamın yaptığı portreler olarak, daha sonra fotoğraf makinesinin icadı ile birlikte fotoğraf olarak basılıp ülkede halkın yoğun olduğu yerlerde hem propaganda hem de devlet başkanının tanınması için kullanılır olmuştur. Özellikle parti hükümetleri döneminde başbakan ve devlet başkanları da partili veya parti kökenli olduklarından bu tanıtım ve propaganda daha da ehemmiyet kazanmıştır. 1940’larda bazı yörelerde bizzat partililerin bile bazen İnönü resimlerini “padişah resmi” sanması bu hususun önemini göstermektedir. Bu doğrultuda Atatürk gibi İnönü de resimlerini bastırıp pullara, paralara ve resmi mekânlara koydurmuştur. Bu İnönü resimlerinin zamanın önemli iki ressamı tarafından yağlı boya ile ve bazıları kumlu teknikle yapıldığını ve Almanya’da çoğaltıldığını da görmüş bulunuyoruz.

³¹ Bu makalenin yazılış sürecinde ilginç ve mutlu bir tesadüf eseri bu resimlerin orijinallerinden Çallı’ya ait olanı yetmiş yıllık kayıplıktan sonra CHP’nin Eyüp İlçe teşkilatında bulunmuştur(!) Bu konudaki haberler için bkz. <http://www.haberboyut.com/haber/70-yildir-aranan-tablo-chp-binasinda-cikti-4877.html>

³² İbrahim Çallı (1882-1960): Türk resim sanatında bir döneme adını veren portre, nü, peyzaj ve natüromort tarzları ile tanınmış ve çok sayıda öğrenci yetiştirmiş bir sanatçıdır. Kendisini Sanayi Nefise’de ve Şeker Ahmet Paşa’nın desteği ile gittiği Paris’te geliştirmiş, Atatürk, İnönü ve Yahya Kemal portreleri de yapmıştır. Bazı resimleri cami avlularını ve Mevlevileri konu olarak almış olmasına rağmen Sultan Ahmed Camii’nin Devlet Resim ve Heykel Müzesine çevrilmesini teklif ettiği biliniyor. Yaptığı ve Almanya’da çoğaltılan resimde İnönü koltukta oturmuş haldedir. Bkz: <http://www.biyografi.info/kisi/ibrahim-calli>

³³ Feyhaman Duran (1886-1970): Türk resim sanatında hat, peyzaj, natüromort ve portreleriyle tanınmış bir sanatçı. Özellikle Portre tarzının ilk ve en önemli temsilcisi sayılır. Galatasaray Sultanisinde ve Abbas Halim Paşa’nın desteği ile Paris’te resim tahsili aldı. Sanayi Nefise Resim Bölümü’nde resim hocalığı yaptı. 1934 de Atatürk’ün 121x89 ebadında bir yağlı boya tablosunu yaptı. 1939 da İbrahim Çallı ve Ayetullah Sümer ile birlikte Ankara’ya çağrılarak bu defa İnönü portresini yapmakla görevlendirildi. Ölümünden önce Bayezid’deki evini müze olarak İstanbul Üniversitesine bağışladı. Bkz: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=240 ve <http://www.resimkalemi.com/turk-sanatcileri-biyografisi/10415-feyhaman-duran-1886-1970-biyografisi.html>

³⁴ Aynı dosya, s. 118, 132, 165, 168.

³⁵ Aynı dosya, s.164

Ayrıca Türkiye'nin o yıllardaki bozuk ekonomik durumu ve döviz kıtlığı gerçeğinden hareketle II. Dünya Harbi'nin hassas milletler arası dengesi de düşünülünce Hitler Almanyası'na 1939-1940 yıllarında böyle Türkiye'de yapılabilecek bir işin verilmesi tartışılmaya muhtaçtır. Cumhurbaşkanı'nın resimleri İstanbul veya Ankara'daki imkânlar ile çoğaltılamaz mı idi? Hatta bu kadar para harcanınca o baskı tesisleri toptan satın alınamaz mı idi? Şüphesiz bu mümkün olabilir, üstelik bu bahane ile o teknoloji ve sanat birikimi de Türkiye'ye getirilmiş olurdu. Bu işi bir Alman firmasına vermek de ayrıca Hitler rejimine üstü kapalı bir destek sayılabilirdi! Zamanın iktidarı, Hitler-vari bıyıkların ve bazı icraatların gösterdiği istikametten belli olduğu üzere, acaba o zamanın Almanyasına ve rejimine meyilli miydi? O yıllarda Türkiye üzerinde çok kesif bir Nazi propagandası yapıldığını ve etkili olduğunu da biliyoruz.³⁶ Yoksa işin Almanlara verilmesinin başka bir sebebi mi vardı? Biz sadece bu soruları sorup yazımızı bitiriyoruz.

³⁶ Johannes Glasneck, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası**, Çev. Arif Gelen, Onur Yayınları, Ankara 1980; Dönemin genel havasını ve Türkiye üzerindeki Alman etkisini gösterecek bir çalışma Cemil Koçak, **Türk Alman İlişkileri (1923-1939)**, TTK Yay, Ankara 1991

KAYNAKÇA:

Arşivler:

- 1- **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,(BCA), Bakanlarkurulu Kararnameleri Katalogu, (BKKK), 030.18.1.2/20.39.14**
- 2- **BCA, CHP K. 490. 01/ 1230.908.1**

İnternet Arşivi:

- 3- <http://www.haberboyut.com/haber/70-yildir-aranan-tablo-chp-binasinda-cikti-4877.html>
- 4- http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=240
- 5 -<http://www.biyografi.info/kisi/ibrahim-calli>

Basılı Materyal:

- 6- Barutçu, F: Ahmet, **Siyasi Hatıralar c.I-III**, 21 Yüzyıl Yay. İst. 2001
- 7- Baykara, Tuncer, Osmanlılarda **Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar**, Akademi Kitabevi, İzmir 1992
- 8- Berle, Adolf A. **İktidar**, Tur Yay., İst., 1979.
- 9- Brown, J.A.C. **Beyin Yıkama ve İkna Metotları**, Boğaziçi Yay., İst., 1973
- 10-Bürün, V.-Ahmet Güner, **Sosyalizm İhaneti**, Sırdaş Yay. İst. 1976
- 11- Demircioğlu, Asuman “Faik Ahmed Bey ve Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş” **A.Ü. Türkiyat araştırmaları Enstitüsü Dergisi,, S. 23** Erzurum 2004
- 12-Glasneck, Johannes, **Türkiye’de Faşist Alman Propagandası**, Çev. Arif Gelen, Onur Yayınları, Ankara 1980.
- 13- Koçak, Cemil, **Türk Alman İlişkileri(1923-1939)**, TTK Basımevi Ankara 1991
- 14- Kurul, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940 C.I**, Yapı Kredi Yay, İst. 2002.
- 15-Sakal, Fahri, “Milli Mücadele’de ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Propaganda ve Tanıtım Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi C. XIX**, Mart 2003, S. 55
- 16- Soyak, Hasan R. **Atatürk’ten Hatıralar**, YKY Yay. İst. 2008
- 17- Yeşilyurt, Süleyman, **Atatürk İnönü Kavgası**, Yeryüzü yayınevi 3. bs. Ankara 2001

EKLER

Ekl. 1

Kunstverlag Trowitzsch & Sohn

Tel.-Adr.: Kunstanstalt Frankfurtoder • Fernspr. 2725 • Postscheckkonto: Berlin 91500 Bankkonto: Reichsbank-Girokonto, Frankfurt (Oder)

Ro. Frankfurt an der Oder le 18 Mars 1940

DEVLET ARŞIVİ NÖRÜ MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

RECHNUNG für Cumhuriyet Halk Partisi, Genel Sekreterligi,
Ankara Turquie

Bei allen Anschriften bitten wir, «Kunstverlag» nicht zu vergessen	Erfüllungsort für Lieferung und Zahlung: FRANKFURT AN DER ODER	Beanstandungen können nur innerhalb 3 Tagen nach Empfang der Ware Berücksichtigung finden
T. S.	Sandten gemäß Ihrer Bestellung vom _____	Ladenpreis je
Anzahl	Frachtgut Eilgut Postpaket Drucksache Päckchen Einschreiben Eilboten Nachnahme	netto Rm.
	3. livraison de portraits de S.E. Ismet İnöni C H P 122 - 134 = 13 caisses	
I.	grandeur Calli 1 000 pièces	RM 2 850.--
II.	grandeur Calli 2 000 pièces	" 3 500.--
III.	grandeur Calli 2 000 pièces	" 2 800.--
I.	grandeur Feyhaman _____	" _____
II.	grandeur Feyhaman 2 500 pièces	" 4 250.--
III.	grandeur Feyhaman 2 500 pièces	" 3 250.--
		16 650.--
	. / . 12 %	1 998.--
		RM 14 652.--
Zahlungsbedingungen: Bei Empfang der Ware 3% nach 30 Tagen 2% nach 3 Monaten netto Bei Zahlung über 3 Monate werden Verzugszinsen v. 1% über jeweiligem Reichsbankdiskont berechnet Die Ware verbleibt bis zur restlosen Bezahlung unser Eigentum und darf vorher weder verpfändet noch an Dritte übereignet werden		
Gut erhaltene Verpackungen werden bei freier Rücksendung zum vollen Preise zurückgenommen, Kisten jedoch nur dann, wenn sie rollgeldfrei gesandt werden und sämtliches Packmaterial darin verbleibt		

130

EL 2

Kunstverlag Trowitzsch & Sohn

Tel.-Adr.: Kunststadt Frankfurtoder • Fernspr. 2725 • Postscheckkonto: Berlin 91500 Bankkonto: Reichsbank-Girokonto, Frankfurt (O.)

Ro. Frankfurt an der Oder le 13 février 1940

DEVLET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

RECHNUNG für Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara, Turquie

Bei allen Anschriften bitten wir, »Kunstverlag« nicht zu vergessen Erfüllungsort für Lieferung und Zahlung: FRANKFURT AN DER ODER Beanstandungen können nur innerhalb 3 Tage nach Empfang der Ware Berücksichtigung finden

T. S.		Sandten gemäß Ihrer Bestellung vom _____							Ladenpreis	netto	
Anzahl		Frachtgut	Eilgut	Postpaket	Drucksache	Päckchen	Einschreiben	Eilboten	Nachnahme	je	Rm.
	Reproductions en couleurs du portrait de S.E. Ismet İnönü:										
	C H P 110/121 = 12 caisses										
2 500	portraits II. grandeur	"Calli"							RM	4 250.---	
2 500	portraits III. grandeur	"Calli"							"	3 250.---	
500	portraits I. grandeur	"Feyhama"							"	2 000.---	
2 500	portraits II. grandeur	"Feyhama"							"	4 250.---	
2 000	portraits III. grandeur	"Feyhama"							"	2 800.---	
										16 550.---	
										1 986.---	
										RM 14 564.---	

. / . 12 %

Zahlungsbedingungen: Bei Empfang der Ware 30%
nach 30 Tagen 20%
nach 3 Monaten netto

Bei Zahlung über 3 Monate werden Verzugszinsen v. 10% über jeweiligem Reichsbankdiskont berechnet
Die Ware verbleibt bis zur restlosen Bezahlung unser Eigentum und darf vorher weder verpfändet
noch an Dritte übereignet werden

168

Gut erhaltene Verpackungen werden bei freier Rücksendung zum vollen Preise zurückgenommen, Kisten jedoch nur dann, wenn sie rollgeldfrei gesandt werden und sämtliches Packmaterial darin verbleibt

155210

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Eh: 3

12
22098

15 Mart 1940

T E L

DEVLET KİTAPHANESİ MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Müesseseye

C. 14/3/940 tarihli telgrafınızı aldık.

Üçüncü parti resimler için 14871 Rayışmark göndermemizi istiyorsunuz halbuki bizim hesabımıza göre resim parası olarak 18552 ve birinci parti resimlerin nakliye parası olarak da 223 Rayışmark ki ceman 18775 Rayışmark göndermemiz lazım gelmektedir . Sizin bu hesaptan 3904 Rayışmark eksik istemenizin sebebini anlamadık telgrafla bildirmenizi rica ederim

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Mebusu
Halil Türkmen

Ek:4

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün araya girmesiyle yeni yerine taşınma hazırlığı yapan İstanbul Resim Heykel Müzesi'ne bir iyi haber daha geldi. Müzeye ait olan ünlü ressam İbrahim Çallı'nın 70 yıldır aranan İsmet İnönü portresi, CHP Eyüp İlçe Binası'nda ortaya çıktı. CHP'liler resmin değerinden de arandığından da habersiz. 6 milyon lira değerindeki eserin buraya nasıl geldiğini kimse bilmiyor. 1940'lı yıllarda İstanbul Resim Heykel Müzesi'nden bir sergi için alınan ancak daha sonra geri dönmeyen 'İnönü Portresi' CHP Eyüp İlçe Başkanı Levent Karakoç'un makam odasında asılı.

Radikal'den öğrendi

Eserin, Resim Heykel Müzesi'nin envanterine kayıtlı olduğunu Radikal'den öğrenen Karakoç, "Ben 45 yaşındayım. Kendimi bildim bileli de CHP'liyim. Bu resim de çok uzun yıllardır burada asılı. Nereden geldiği konusunda hiçbir bilgim yok. Bunun bir müzeye ait olduğunu ilk kez sizden duyuyorum" dedi. Karakoç, eserle ilgili bugüne kadar herhangi bir talebin de gelmediğini söyledi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yalçın Karayağz'ın en az 5-6 milyon TL değer biçtiği tablonun tarihi önemi ve değeri bilinmediği için güvenlik açısından herhangi bir önlem alınmamış. Karakoç, "Kapılarımız gayet sağlam, güvenlik kameralarımız çalışıyor. Ama resim ile ilgili özel bir önlemimiz yok" dedi. <http://www.haberboyut.com/haber/70-yildir-aranan-tablo-chp-binasinda-cikti-4877.html>

İbrahim Çallı, **İnönü Portresi**: Yetmiş yıldır ait olduğu müzenin dışında ve kayıp durumda olduğu halde tesadüfen elde kalabilen orijinal portre.